

Atomkraft? Nej tak – Mobilisering i 70'erne

1. Når jeg tænker tilbage på 70'erne er det der mest slår mig det nærmest ubændige gå-på-mod som prægede tiden og var grundlaget for brede folkelige bevægelser. Mottoet var, frit efter Che Guevara: Vær realistisk! Kræv det umulige! OOA var et eksempel på denne både kraftfulde og meget lidt ydmyge tilgang til at stå op imod samfundets magtfulde institutioner - i politik, i erhvervslivet, i forskningen. Og det lykkedes!! Hvordan kunne det gå til?

Allerførst må det naturligvis siges, at dengang i 1973, da forberedelserne til det, som blev OOA, kom i gang skete det jo i forlængelse af og med inspiration i både student oprør, slumstormere, vietnambevægelsen, Christiania, kvindebevægelsen, grænser-for-vækst-debatten osv.

Og al den oprørskhed og opgør med etablerede magtforhold, og tro på at vi virkelig kunne påvirke og ændre samfundsudviklingen mener jeg skal ses på baggrund af den opvækst vores generation havde i efterkrigstiden. Rigtig mange af 70er-aktivisterne er født i 40erne. Selv er jeg en årgang 1943.

Efter verdenskrigens, ja to verdenskriges ragnarok, oplevede vi som børn knapheden i efterkrigsårene og ind i 50erne. Snart også den begyndende velfærdsudvikling. Fredsbevægelserne og international solidaritet bredte sig i takt med at stedse flere udviklingslande opnåede selvstændighed fra de tidligere kolonimagter. Vi troede faktisk på, at vi kunne påvirke verdens gang.

Det var nærmest lidt fanden-i-voldsk. Som det hed sig: Du skal ikke være bange for at løbe panden mod en mur - hvem siger det er muren der holder? Sådan var tidsånden i en nøddeskal.

Selv var jeg dengang i begyndelsen af 70erne aktiv i Forsoningsforbundet, en kristen fredsbevægelse og dansk gren af International Fellowship of Reconciliation. Med min baggrund i det tyske mindretal og opvækst med både tysk og dansk hverdag ved Flensborg Fjord var det nærliggende for mig at engagere mig i mellemfolkelig aktivitet.

2. I maj 1973 gennemførte vores, ikke ret store gruppe, en hel uges aktion mod de franske atomprøvesprængninger på øen Mururoa i Stillehavet. Ovenpå den aktivitet mødtes vi, et uforfærdet dusin aktivister og brainstormede i en weekend over hvordan vi bedst kunne bruge vore kræfter, når vi nu gerne ville dæmme op

for konfliktpotentialer i Danmark og i verden derudover. Jeg skal ikke her forsøge at repetere hele den diskussion med i korthed mente vi, at kampen om ressourcer, herunder ikke mindst energiressourcerne, som undværlig motor for vækstsamfundet samtidig var en af de stærkt konfliktskabende faktorer. På energifronten var der desuden gennem 60'erne sat fokus på den såkaldte fredelige anvendelse af atomenergien. I vore øjne nok så meget for at optimere og legitimere udgiften til den militære atomvåbenudvikling. Atomkraftværkerne var begyndte at rejse sig i vore nabolande, bl.a. i Tyskland og i Sverige. Snart ville vi vel også se danske atomkraftprojekter. Efter vores opfattelse en rigtig dårlig ide, som ville styrke det militær-industrielle kompleks i stedet for at man satte gang udnyttelsen af de naturlige energikilder sol, vind og bioenergi.

Det gav sig selv, at en så stor udfordring som det var at formidle oplysning til hele landet og skabe forståelse for vores synspunkt hos et flertal af befolkningen ikke kunne løftes af vores lille forening alene. Heldigvis havde vi allerede set, at en ungdomsgruppe under Dansk Naturfredningsforening også havde engageret sig mod de franske atomvåbenforsøg. Og vi fik viden om at nogle enkeltpersoner med tilknytning til NOAH også interesserede sig for planerne om atomkraft i Danmark. Dem inviterede vi til et første fælles planlægningsmøde sidst i august 1973. På den måde blev starten til OOA lagt som et fællesprojekt for folk med baggrund i hhv. miljøbevægelsen og fredsbevægelsen. Og ikke nogen eksisterende gruppering tog patent på den kommende kampagne som dermed kunne vokse frem som en helt ny organisering, åben for alle med interesse for sagen.

3. På pres af elværkerne havde danske myndigheder i 1971 iværksat systematiske undersøgelser for mulige placeringer for danske atomkraftværker. I efteråret 1973 blev det klart at man snart ville barsele med en rapport om mulige placeringer. Elværkerne udsendte allerede fra 1971 farvestrålende brochurer om atomkraft mens Risø promoverede atomkraften med kurser for journalister og fysiklærere. Også politikerne var næsten uden undtagelse velvillig indstillet overfor atomkraft, som man ikke så som problematisk men regnede for en attraktiv fremtidig teknologi. I vores arbejdsgruppe var vi meget bevidste om at vi var oppe mod stærke kræfter i industri, forskning, fagbevægelse og politik. Inden vi trådte åbent frem gjaldt det derfor om at skaffe os så stor viden som muligt så vi med troværdighed kunne sætte spørgsmål ved atomkraftplanerne. Vi håbede på at få forberedelsestid nok.

Fokus på energi blev dramatisk øget med olieforsyningskrisen, som OPEC-landene i efteråret 1973 iværksatte. I Danmark fik vi bl.a. bilfrie søndage. Efter folketingsvalget i december 1973, jordskredsvalget, havde Venstre med en smal mindretalsregering taget regeringsmagten fra Socialdemokratiet. Tilmed var en fremtrædende elværksmand blevet medlem af regeringen. Elværkerne greb chancen og øgede presset for en

atomkraftbeslutning. Midt i julehelligdagene 1973 udtalte en elværksformand, at man nu skulle se at få besluttet sig for atomkraft i løbet af 14 dage.

4. Det kan nok være, at vores initiativgruppe i januar 1974 fik sat tempoet op. Vi enedes om navnet OOA – Organisationen til Oplysning om Atomkraft. Et nøgternt navn, som udstrålede autoritet, forudsat at vi i praksis leverede troværdigt oplysningsarbejde. Og en prægnant forkortelse med god klang. Det lille ord "til" indikerer ønsket om at være katalysatorer for at der bliver tilstrækkelig med offentlig oplysning. Vi lagde bevidst ikke ud med en polariserende modstand mod vores magtfulde modparter. Det vigtigste for os var at opnå, at både politikere, medier og folk i almindelighed fik lyst til at tænke sig om.

31. Januar 1974, to dage efter at Regeringen havde præsenteret hele 14 mulige placeringer for atomkraftværker, trådte OOA frem. OOA's formål var at fremme

- en kritisk vurdering af og oplysning om alle problemer ved brug af atomkraft;
- en udvidet forskning i og fornyet vurdering af andre energiformer;
- udformning af en langsigtet energipolitik, der også tager økologiske og sociale hensyn.

For at sikre tid til oplysning og debat var vores umiddelbare krav en 3-årigt udsættelse for en konkret beslutning om atomkraft.

På trods af at alle politiske partier bortset fra Venstresocialisterne, dengang var positive overfor atomkraft viste den nye parlamentariske magtfordeling sig hurtigt at blive en fordel for OOA.

Regeringen præsenterede i januar 1974 Folketinget for en tilpasning af den nukleare lovgivning, dog kun mht. erstatningsansvar. Selve beslutningen om atomkraft kunne tages administrativt i centraladministrationen, alene med undervisningsministerens underskrift. Da OOA pegede på at folketinget slet ikke ville få direkte indflydelse på en så vital energi- og sikkerhedsmæssig beslutning betød det umiddelbart at betydelige dele af oppositionen stillede sig bag OOA's krav om en gennemgribende revision af lovgivningen for atomkraft. Regeringens lille justering blev forkastet.

OOA stillede krav om en sammenhængende energipolitik og pegede i april 1974 på behov for oprettelse af et fast parlamentarisk energiudvalg før politikerne selv formulerede sig i den retning. OOA krav blev snart parlamentarisk virkelighed.

Kravet om tid til oplysning blev imødekommet i april 1974 da regeringen i Folketinget meddelte at der ville blive oprettet et regeringsuafhængigt Energioplysningsudvalg. Over 2 år skulle udvalget for offentlige midler med udgivelser og tilskud til arrangementer sikre en bred offentlig debat om energipolitiske problemstillinger. For atomkraft anvendtes metoden "for-og-imod",

dvs. at synspunkter for og imod atomkraft skulle indrømmes en slags ligestilling. De facto betød dette at OOA's krav om et tre års tænkepause var tæt på at være imødekommet allerede efter få måneder.

Det var hurtige og markante politiske delsejre for OOA, som gav os sympati og troværdighed hos mange politikere i midten og på venstrefløj.

5. OOA's første logo rummede spørgsmålet "ER DU TRYK VED ATOMKRAFT?" For at nå ud til og inddrage en så stor del af befolkningen som muligt var det vores vurdering at vi skulle stille spørgsmål snarere end komme med færdige svar. Vi skulle i dialog og skabe eftertanke. Vores tidsskrift kom derfor kort og godt at hedde "ATOMKRAFT?". Den første oplysende pjece vi udgav fik titlen "EN FREMTID MED ATOMKRAFT?". Sammen med John Mølgård og andre fra fagbevægelsen planlagde vi under mottoet "Atomkraft – il fordel for hvem?" oplysningsmateriale specielt henvendt til arbejdspladserne.

OOA var ikke nogen medlemsorganisation men en åben bevægelse med et landssekretariat. Udover landet opstod der hurtigt mange lokalgrupper, over 50 det første år. Eneste krav var at man gik ind for tre års tænkepause for atomkraftbeslutningen.

Landssekretariatet stod for kontakten til nyhedsmedier og påvirkede de centrale instanser og lokalgrupperne tilsvarende på lokale niveau. Landsdækkende kampagner blev besluttet på åbne landsmøder 3-4 gange om året.

Med ambitionen om at nå ud til et overbevisende flertal i befolkningen var det oplagt for OOA at holde sig fri af enhver partipolitisk tilknytning. Vi gjorde det bedste vi kunne for at skabe tætte kontakter indenfor alle partier. Af forståelige årsager var det nemmere i nogle partier end i andre. Grundholdningen var jo at få Folketinget til at afvise atomkraft og gå en anden energipolitisk vej. For at opnå det måtte vi samtidig ud i den bredest mulige folkelige mobilisering.

For OOA var det et rent lykketræf at DKP, som ellers forsøgte at omklamre alle mulige bevægelser, lod OOA i fred fordi DKP selv var stærk fortalere for atomkraft. Også fremtrædende SF'ere var for atomkraft. Med ledende VS'ere, som lå på linje med OOA, havde vi den forståelse at VS argumenterede mod atomkraft ud fra partiets holdninger og respekterede at OOA arbejdede partiuafhængigt. OOA arbejdede målorienteret og undgik de fraktioneringer som ellers kendetegnede mange af 70'ernes bevægelser.

OOA var kun lige et år gammel da gruppen i Århus diskuterede ideer til et nyt logo, som havde mere appel end det lidt triste "ER DU TRYK VED ATOMKRAFT?". Desuden ville man gerne skærpe OOA's profil. Udover at stille spørgsmål skulle der udtrykkes holdning.

Som et resultat af de snakke tegnede aktivisten Anne Lund i april 1975 logoet med den smilende sol og den venlige tekst

1975 logoet med den smilende sol og den venlige tekst "ATOMKRAFT? NEJ TAK". Det blev lanceret 1. Maj 1975 og straks en stor succes. I den til tider ophidsede debat virkede mærket afvæbnende og depolariserende. Og det medvirkede til at skabe stor sympati for OOA. Det overrumplede mange, at man kunne lægge afstand til en ildevarslende og farlig teknologi med et mærke, som havde en så positiv udstråling og i sig selv viste hen på solenergi som hovedkilden til vedvarende energi. Folk havde spontant lyst til at bære Solmærket, som derved blev en stærkt mobiliserende faktor

Solmærket blev også brugt til at decentralisere kampagneøkonomien. OOA producerede mærkerne centralt og leverede dem til lokalgrupper for næsten produktionsprisen. Gevinsten ved gadesalg gik dermed direkte til de lokale grupper, som dermed kunne finansiere lokale aktiviteter. Allerede i løbet af sommeren 1976 kom de første forespørgsler fra udlandet om at få mærket på andre sprog. OOA fastholdt princippet om lave priser til kampagnegrupper, også i udlandet. Solmærket har i årenes løb fået op mod 60 forskellige sproglige variationer.

6. OOA havde, som nævnt, udover at bevidstgøre om atomkraft også til formål at fremme vedvarende energi som grundlag for fremtidig energiforsyning. Det viste sig dog hurtigt, at initiativer til oplysning om vedvarende energi kom til kort i forhold til påtrængende udspil i atomkraftdebatten.

I september 1975 dannede vi derfor en arbejdsgruppe med personer som i praksis var involveret i at arbejde med vedvarende energiteknologier. Ideen var, om muligt, at danne en søsterorganisation, som på fuld tid kunne udbrede kendskabet til mulighederne og fremme anvendelsen af vedvarende energi. Resultatet blev oprettelsen af OVE – Organisationen for Vedvarende Energi i december 1975. Dermed var der skabt grundlag for en konstruktiv arbejdsdeling.

7. Da den danske atomkraftdebat i foråret 1976 gik ind i sit 3. år ønskede regeringen at få en afgørelse. En ny lov om atomkraft skulle komme til endelig afstemning omkring 1. juni. Bare 3 uger senere kunne der evt. gennemføres en folkeafstemning. Der ville således blive meget kort tid til kampagne.

OOA har aldrig stillet krav om folkeafstemning. Vi var af den opfattelse, at det var risikabelt, fordi tilhængerne altid ville have langt flere midler til at før stortilet kampagne for. Desuden ville det forfladige og usagliggøre argumentationen endnu mere end det allerede var tilfældet. OOA valgte derfor at foregribe begivenhederne ved straks at iværksætte en massiv oplysningskampagne.

OOA's modtræk til regeringens tidsplan var en stortilet kampagne med trykning og omdeling af 3 oplysningsaviser i samlet oplag på

900.000 eks. Nr. 1 i april 200.000 (fokus på tidsplan), nr. 2 i maj 300.000 (fokus på atomaffald) og nr. 3 i juli 400.000 (fokus på beskæftigelse). Antallet af lokalgrupper var nu over 150. Kampagnens finansiering skete ved små donationer fra tusinder af enkeltpersoner.

OOA iværksatte også en underskriftindsamling med krav om udskydelse af regeringens tidsplan. På 6 uger blev det til 170.000 underskrifter, som vi omkring 1. juni i statsministeriet afleverede til Anker Jørgensen. Med i OOAs delegation var Frode Jakobsen. Han holdt en kroniklang dundertale til Anker om behov for at fravælge atomkraft. Kort tid efter erkendte regeringen at være under pres og udskød atomkraftbeslutningen til medio august. Siden fulgte udskydelse på udskydelse.

OOA forstærkede sin kampagne sommeren igennem med massivt salg af solmærker, ca. 200.000 badges og bilmærker blev afsat og omkring 1 million små stickers. Opinionsundersøgelserne viste en markant styrkelse af atomkraftmodstanden med nu kun 9% absolutte tilhængere af atomkraft. Regeringen erkendte sit nederlag og udsatte 10. august beslutningen om dansk atomkraft på ubestemt tid. Reelt var atomkraften dermed allerede på det tidlige tidspunkt en død sild.

På en måde kan man sige at OOA foregreb en risikabel folkeafstemning ved at gennemføre en storstilet kampagne som om der var udkrevet folkeafstemning og derfor kunne afvikle den uden modpartens tilsvarende massive deltagelse.

8. I og med at opinionen var imod atomkraft var det nu oplagt offensivt at få påvist, at Danmark fint kunne klare sig uden atomkraft og i øget omfang kunne satse på vedvarende energi. Sideløbende med den brede kampagne mod en beslutning om atomkraft havde OOA derfor sammen med OVE samlet en gruppe energieksperter og bedt dem udarbejde en "Skitse til Alternativ Energiplan for Danmark" - uden atomkraft, som modstykke til regeringens udspil fra maj 1976. Den alternative plan blev præsenteret i oktober 1976. Andelen af vedvarende energi i bruttoenergiforbruget kunne øges fra 1% i 1975 til 12% i 1995 hvor regeringen kun forventede 4%. Planen blev med en oplysningskampagne i november formidlet til befolkningen, bl.a. med en kampagneavis (200.000 ex).

9. Da der nu i Danmark var skabt et solidt opinionsflertal mod atomkraft prioriterede OOA i 1977 at skærpe opmærksomheden mod atomkraftværkerne i Nabolandene, især mod det svenske værk Barsebäck placeret i kun 20 km fra København. Intet andet sted i verden havde man dristet sig til at opføre et atomkraftværk så tæt på et andet lands hovedstad. Det var en uhyre provokation. Sammen med svenske ligesindede arrangerede OOA september 1977 en stor protestmarch i Sverige. I de efterfølgende år blev der fra OOA's side gennemført en lind strøm af forskellige aktioner og offentliggjort undersøgelser med fokus på Barsebäck og kravet til lukning. Værket var eminent som en af de mest uheldige investeringer for byen

lukning. værket var eminent som anskuesesundervisning for hvor ekstra risikofyldt og evakueringsmæssigt umuligt det var med atomkraftværker i tætbefolkede områder.

OOAs Barsebäck-mobilisering skete i tæt samarbejde med et stort antal faglige organisationer: HT-chauffører, hospitalspersonale, elektrikere. En stor arbejdsgruppe i OOAs landssekretariat koordinerede denne indsats.

I 1985 pålagde et folketingsflertal den danske regering at rette henvendelse til den svenske regering om lukning af de to reaktorer. Det lykkedes omsider i 1999 (Barsebäck 1 fra 1975) og 2005 (Barsebäck 2 fra 1977).

10. Året 1978 blev det år hvor en dansk regering for sidste gang seriøst forsøgte at få truffet en afgørelse til fordel for atomkraft. Situationen opstod da den socialdemokratiske regering forhandlede med Venstre om dannelsen af en SV-regering.

OOA satte alle sejl til for at vise befolkningens atomkraftmodstand.

Over tre dage gennemførte vi i august 1978 en march fra Stevns, den sandsynlige placering i Østdanmark, ind til magtens centrum. I København. Tilslutningen voksede dag for dag og sluttede med 30-35.000 mennesker foran Christiansborg. Samtidig gennemførte OOA over 2 dage en march fra Gyllingnæs, den foretrukne placering i Vestdanmark ind til Århus. Den march samlede 15-20.000 deltagere.

Mens befolkningen marcherede foregik de sidste regeringsforhandlinger og kun 3 dage efter de to store protestmarcher dannedes SV-regeringen bl.a. med en erklæring om, at en beslutning om Dansk atomkraft nu var udskudt i yderligere 2 år. Opbudet af protest havde haft sin virkning. Regeringen indså modstræbende, at der ikke var grundlag for at gå videre med danske atomkraftplaner. Reelt betød det enden for enhver drøm om atomkraft i Danmark.

11. Hvis nogen endnu havde været tvivl om at atomkraften virkelig var dømt ude så fjernede reaktornedsmeltningen på værket Three Mile Island i USA 28/3-1979 den sidste tvivl. På bare 5 uger samlede OOA hele 312.000 underskrifter på krav om lukning af det svenske atomkraftværk Barsebäck bare 20 km fra København. Det svarer til omkring 10% af den voksne befolkning dengang.

Fra nu af handlede det for OOA grundlæggende ikke længere om atomkraft med om mulighederne for en fremtidig energiforsyning baseret på vedvarende energi. Ganske vist var atomkraft ikke længere en option i Danmark, men hos regeringen og ansvarlige myndigheder var der akut mangel på visioner for en fornyelse af energipolitikken.

Med stor optimisme kastede OOA sig i løbet af sommeren 1979 ud i sin mest ambitiøse kampagne. Vi besluttede at udarbejde folkepjecen "Danmark uden Atomkraft", som OOA's aktivister ville omdele til samtlige husstande i Danmark. Operationen blev af

økonomiske og logistiske årsager tilrettelagt som en flertrinsraket. 1. oplag af pjecen (500.000 ex.) blev færdig i november. Den blev omdelt i de områder, hvor OOA stod stærkest og hvor vi derfor kunne forvente de fleste økonomiske bidrag til den fortsatte kampagne. I januar 1980 fulgte 2. oplag med 800.000 ex. Og i februar 3. oplag med 1.000.000 ex., i alt 2,5 mio. ex. Af Folkepjecens 12 sider handlede kun de to om atomkraft. Resten havde fokus på mulighederne for vedvarende energi.

12. Regeringen fremlagde omsider i 1981 for første gang en energiplan uden atomkraft. Men det var et meget fantasiløst dokument. Man forstillede sig frem mod år 2000 et fortsat stærkt voksende energiforbrug baseret på massiv anvendelse af 42% kul, 46% olie, 9% naturgas og kun 3% vedvarende energi. Det motiverede kredsen af energieksperter, som i 1976 havde udarbejdet den første skitse til en Alternativ Energiplan for Danmark, til i 1983 at offentliggøre en ny alternativ energiplan "Energi for fremtiden". OOA fulgte op med endnu en stor kampagne for energipolitisk nytænkning og omsatte planen til en populær brochure. Efter denne plan forventes energiforbruget år 2000 at være halvt så stort som i regeringens 1981-plan og vedvarende energi vil udgøre 12% mod regeringens minimale 3%.

13. Endelig 29. marts 1985 besluttede Folketinget med et beskedent flertal på 79 mod 67 stemmer at atomkraft ikke i fremtiden skulle indgå i dansk energiplanlægning. Reelt havde ideen om dansk atomkraft tabt allerede i august 1976, kun 2,5 år efter dannelsen af OOA. Et energi-ideologisk delt folketing, pression fra elværker, industri og dele af fagbevægelsen forsinkede folketingets beslutning i yderligere 9 år. Ni spildte år. Adskillige mindre virksomheder havde dog allerede satset på udviklingen af vedvarende energiteknologi. Flere kom til. Danmark blev i 1990'erne på verdensplan markedsførende på udvikling af vindkraftanlæg og har opretholdt denne position til i dag. Nu skarpt forfulgt af bl.a. kinesiske og amerikanske virksomheder.

OOA havde opfyldt sin mission. Danmark fik ikke atomkraft og vedvarende energi var tydeligt på fremmarch. OOA nedlagde derfor sig selv 31. maj 2000.

Vedvarende energi udgør i dag en væsentlig del af dansk energiforsyning. Perspektivet er 35% i 2020 og at Danmark senest 2050 ikke længere skal anvende fossile energikilder. De vilde visioner for 40 år siden er godt på vej til at blive virkelighed.

14. OOAs kampagnemodell byggede på at alle med lyst og interesse kunne være med. Det medførte et hav af både store og små lokale grupper udover landet. Aktivister var grundlaget for effektive regionale kontorer og en omreisende Eneraibus. Ikke mindst var

regulerede kontorer og en omhyggelig energi. Ikke mindst var også Landssekretariatet totalt afhængig af masser af aktivister fordelt på talrige arbejdsgrupper. Det var givetvis også oplevelsen af et ofte sveddryppende fællesskab omkring gennemførelsen af kampagner og praktiske opgaver som gjorde det muligt at OOA i løbet af bare et par år formåede at vokse fra en spæd gruppe initiativtagere til en stor og mangfoldig bevægelse.

Jævnligt hører man spørgsmålet, hvorfor aktivismen er så anderledes i dag? Det spørgsmål må man nok især stille til den unge generation i dag. Umiddelbart vil jeg dog tro, at det havde stor betydning at vi i 70'erne sled sammen et regulært arbejdsfællesskab hvor meget af aktivismen i dag gennemføres digitalt over sociale netværk. Men det har givetvis også betydet meget, at vi i 70'erne væsentlig nemmere kunne tage pause fra uddannelser og arbejdsliv end det er tilfældet for nutidens ungdom. Og ikke mindst har det da haft betydning, at tankerne og troen på at vi kunne opnå det umulige fløj højt dengang.

Siegfried Christiansen

11. september 2016

Debatoplæg i Arbejdersmuseet i anledning af "Golden Days 2016"

1